RMUTTO Research Journal Vol.19 No.1 (January - June 2026) ISSN 3027-8325 (Online)
DOI: 10.63271/rmuttorj.v19i1.270486

ภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ตำบลคุ้งสำเภา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท

Landscape Architecture for Creative Cultural Tourism Cities: Khung Samphao Subdistrict, Manorom District, Chai Nat Province

ภาณุ เอี่ยมต่อม[1*] เยี่ยมพล โชติปัญญาธรรม[1] และ ปริญญา นาคปฐม[2]

Phanu Aiemtom[1*] Yiampol Chotpunyatham[1] and Parinya Nakpathom[2]

[1] สาขาวิชาสถาปัตยกรรมและการออกแบบสิ่งแวดล้อม คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก ประเทศไทย

[2] ภาควิชาการจัดการสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีแบบองค์รวม วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยบูรพา ประเทศไทย

[1] Department of Architectural and Environmental Design, Faculty of Agriculture and Natural Resources, Rajamangala University of Technology Tawan-ok, Thailand

[2] Department of Holistic Health and Wellness Management, Faculty of International College, Burapha University, Thailand

[*]*E-mail: phanu_ai@rmutto.ac.th Tel. (+66)964196565*

(Received 12/01/2026, Revised 29/04/2026, Accepted 06/05/2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินศักยภาพทางภูมิสถาปัตยกรรมของพื้นที่ และพัฒนาแนวทางออกแบบภูมิทัศน์ที่ส่งเสริมเมืองในฐานะแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ระเบียบวิธีวิจัยประกอบด้วยการสำรวจภาคสนามด้วยเทคนิคการทำแผนที่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการบันทึกกิจกรรมการใช้พื้นที่ร่วมกับการเก็บพิกัดตำแหน่งทรัพยากรด้วยระบบกำหนดตำแหน่งบนโลก (GPS) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ การทบทวนเอกสารด้านต้นทุนวัฒนธรรม และการใช้ข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมร่วมกับเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ เพื่อสังเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ด้วยการซ้อนทับข้อมูลของพื้นที่ทั้งด้านกายภาพและมุมมอง จัดทำข้อเสนอเชิงออกแบบ โดยมุ่งเน้นพื้นที่นำร่องในตำบลคุ้งสำเภาสำหรับพัฒนาเส้นทางและโครงสร้างภูมิทัศน์ท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่าพื้นที่มโนรมย์มีศักยภาพสูงสำหรับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว สะท้อนผ่านความหนาแน่นของทรัพยากรวัฒนธรรม ความต่อเนื่องของภูมิทัศน์ริมน้ำและพื้นที่เกษตรกรรม ตลอดจนความสามารถในการเชื่อมโยงพื้นที่สำคัญเข้าด้วยกันผ่านเส้นทางการท่องเที่ยว โดยสามารถจำแนกเส้นทางเชิงสร้างสรรค์ได้ 3 ประเภท ได้แก่ (1) เส้นทางประวัติศาสตร์ (2) เส้นทางวิถีเกษตรกรรมท้องถิ่น และ (3) เส้นทางประเพณี ความเชื่อ การออกแบบภูมิทัศน์ในพื้นที่นำร่องแสดงถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะให้รองรับการพักผ่อน การเรียนรู้ และการท่องเที่ยว ชี้ให้เห็นความสำคัญของการบูรณาการองค์ความรู้ด้านภูมิสถาปัตยกรรมกับข้อมูลเชิงพื้นที่และวัฒนธรรม เพื่อยกระดับอัตลักษณ์เมืองและพัฒนามโนรมย์สู่เมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ผลการวิจัยมีคุณค่าในการนำเสนอกรอบการบูรณาการการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ข้อมูลเชิงคุณภาพ และการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการพัฒนาเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในระดับชุมชน และ ข้อเสนอเชิงออกแบบที่ได้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางเชิงปฏิบัติสำหรับหน่วยงานอื่นในการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์วัฒนธรรม และความยั่งยืนของชุมชน

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์เมืองท่องเที่ยว ภูมิสถาปัตยกรรม การปรับปรุงภูมิทัศน์ การท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

Abstract

This study aims to assess the landscape architectural potential of the study area and to develop landscape design guidelines that promote the city as a creative cultural tourism destination. The research employs a mixed-methods approach, integrating field surveys using mapping techniques, participant observation, and activity mapping, together with the collection of spatial coordinates of cultural and landscape

DOI: 10.63271/rmuttorj.v19i1.270486

resources through Global Positioning System (GPS) tools. Spatial data analysis is combined with a review of cultural capital–related literature and the interpretation of satellite imagery using Geographic Information Systems (GIS) to synthesize area potential through the overlay of physical characteristics and perceptual dimensions. Design proposals are formulated with a focus on pilot areas in Khung Samphao Subdistrict, where tourism routes and landscape structures are developed as demonstrative interventions. The findings indicate that Manorom district holds significant potential for tourism route development, as reflected in the density of cultural resources, the continuity of riverfront and agricultural landscapes, and the capacity to spatially connect key sites through an integrated tourism network. Three types of creative cultural tourism routes are identified: (1) historical routes, (2) local agricultural livelihood routes, and (3) routes related to traditions and beliefs. Landscape design proposals in the pilot areas demonstrate the feasibility of enhancing public spaces to support recreation, learning, and tourism activities. The results underscore the importance of integrating landscape architectural knowledge with spatial and cultural data to strengthen urban identity and guide Manorom toward becoming a creative cultural tourism city. This study contributes an integrative framework that links spatial analysis, qualitative insights, and landscape design for community-based creative cultural tourism development, while the proposed design guidelines offer practical direction for agencies seeking to develop tourism areas aligned with local identity, cultural values, and long-term sustainability.

Keywords: Tourism-oriented urban landscape, Landscape architecture, Landscape improvement, Creative cultural tourism

1. บทนำ

อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท เป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานโบราณที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ยาวนานราวสี่ศตวรรษ ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวได้สร้างให้พื้นที่มีเอกลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนที่โดดเด่นและมีคุณค่าเชิงการเรียนรู้ อีกทั้งอำเภอมโนรมย์ยังมีทำเลที่เอื้อต่อการพัฒนาในหลายด้าน การมีพื้นที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณจุดบรรจบกับแม่น้ำสะแกกรัง และอยู่ใกล้กรุงเทพฯ บนเส้นทางคมนาคมสายหลักคือ ถนนพหลโยธิน ภายในพื้นที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ธรรมชาติ และวิถีชีวิต เช่น วัดจวนซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการก่อรูปเมืองตั้งแต่สมัยอยุธยา รวมถึงเมืองโบราณอู่ตะเภาที่มีรากฐานมาตั้งแต่สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 11–16) พร้อมร่องรอยคูเมืองและกำแพงดิน ซึ่งเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สนับสนุนถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของมโนรมย์ นอกจากนี้ ยังมีผลิตผลเกษตรที่มีชื่อเสียง เช่น ส้มโอขาวแตงกวา และการทอเสื่อกก ชุมชนมีความหลากหลายทางศาสนาซึ่งมีลักษณะทางกายภาพผ่านทางวัดไทย ศาลเจ้าจีน และโบสถ์คริสต์ อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวริมลำน้ำหลายแห่ง เป็นโอกาสสำคัญในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีศักยภาพเชิงทรัพยากรที่หลากหลาย เมืองมโนรมย์ยังคงเป็นพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวยังไม่รู้จักในวงกว้าง แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งขาดการเชื่อมโยงกัน และยังไม่มีการสำรวจศึกษา หรือวางระบบการบริหารจัดการอย่างจริงจังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้พื้นที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพสูงเท่าที่ควร

การจัดการการท่องเที่ยววัฒนธรรมต้องนำเสนอองค์ความรู้ชุมชน ด้วยการสร้างมูลค่าจากวัตถุดิบที่จับต้องไม่ได้ เช่น ฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ส่งผลก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่เรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourism) ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวพัฒนาศักยภาพของตนผ่านกระบวนการการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และได้ประสบการณ์ตรงจากการท่องเที่ยว (Richards, 2011; Tourism Authority of Thailand [TAT], 2017; UNESCO, 2006) ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตต้องมีการบูรณาการร่วมกันระหว่างฐานทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่ นั่นคือ การท่องเที่ยวเชิง

DOI: 10.63271/rmuttorj.v19i1.270486

วัฒนธรรม ร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เกิดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ (Creative cultural tourism) เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งนักท่องเที่ยวมีโอกาสได้รับประสบการณ์ตรงจากการเรียนรู้ผ่านทางการท่องเที่ยว (Designated Areas for Sustainable Tourism Administration [DASTA], n.d.)

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่ในระยะต่อไป ควรต้องให้ความสำคัญกับการนำทุนวัฒนธรรมในท้องถิ่นมาผสานกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวที่ช่วยเปิดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึง “ความเป็นเมือง” ผ่านประสบการณ์ตรงมากขึ้น หรือรูปแบบของการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ (Creative cultural tourism) (Richards, 2011; UNESCO, 2013a) การจัดการท่องเที่ยวในลักษณะนี้มิใช่เพียงเรื่องของการดึงดูดนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาดำเนินไปอย่างมีทิศทางและเคารพต่อบริบทของชุมชน (Ray, 1998) ซึ่งถ้ามีการศึกษา สำรวจ และจัดเก็บข้อมูลของพื้นที่อย่างเป็นระบบ ก็จะช่วยให้การบริหารจัดการเมืองมโนรมย์ก้าวไปสู่การเป็นเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างดีบนฐานข้อมูลจริง ไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คุณค่าของวิถีชีวิตหรือการรักษามรดกวัฒนธรรมที่ในชุมชน (Smith, 2006) การสร้างสรรค์ประสบการณ์ท่องเที่ยวในลักษณะนี้สามารถทำได้ผ่านเรื่องเล่าของเมือง งานหัตถกรรมพื้นบ้าน ดนตรีและศิลปะท้องถิ่น ภูมิปัญญาช่างฝีมือ และวิถีชีวิตที่ผู้คนภายในพื้นที่สั่งสมร่วมกันมายาวนาน (UNESCO, 2013b) เมื่อองค์ประกอบทางกายภาพ และวัฒนธรรมเหล่านี้ถูกนำมาจัดการอย่างเหมาะสม ก็จะกลายเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีชีวิต ซึ่งนักท่องเที่ยวไม่เพียงได้ชม แต่ยังได้มีส่วนร่วมและเข้าใจเมืองในระดับที่ลึกซึ้งมากขึ้น (Richards & Wilson, 2006) พื้นที่ศึกษาถูกคัดเลือกในสองระดับ ได้แก่ ระดับอำเภอ และระดับตำบล โดยอำเภอมโนรมย์ถูกเลือกเป็นกรอบพื้นที่หลัก เนื่องจากมีความหลากหลายของทรัพยากรวัฒนธรรม ภูมิทัศน์ริมน้ำ และโครงสร้างชุมชนที่สะท้อนพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตดั้งเดิมของเมืองขนาดเล็กริมแม่น้ำ ขณะเดียวกัน ตำบลคุ้งสำเภาถูกเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาระดับลึกและพื้นที่นำร่องด้านการออกแบบ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การสัญจรริมน้ำ และกิจกรรมชุมชน ซึ่งเอื้อต่อการทดสอบแนวคิดการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมและการปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในระดับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

งานวิจัยนี้จึงมีแนวคิดในการนำทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีอยู่ในเมืองมโนรมย์ มาพัฒนาร่วมกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังได้นำแนวคิดและหลักการการวางผังเมือง (Urban planning) ภูมิสถาปัตยกรรม (Landscape architecture) และเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ ประกอบด้วย ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (Geographic information system: GIS) การรับรู้จากระยะไกล (Remote sensing: RS) และระบบกำหนดตำแหน่งบนโลก (Global positioning system: GPS) มาใช้ในการวางแผนพัฒนาเมืองมโนรมย์ให้เป็นเมืองสร้างสรรค์ โดยยังคงเอกลักษณ์และไม่กระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเมืองมโนรมย์

แนวความคิดหลักคือการพัฒนาพื้นที่ โดยการออกแบบปรับปรุงพื้นที่เดิมให้มีประสิทธิภาพในการใช้งานในด้านต่าง ๆ ให้มากที่สุด มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน อีกทั้งยังขยายศักยภาพให้เป็นพื้นที่เพื่อการพักผ่อน ท่องเที่ยว กีฬา สร้างสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ที่สวยงาม สร้างคุณภาพชีวิตที่ดี รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากร การวางแผนป้องกัน และบรรเทาภัยจากธรรมชาติ เช่น ปัญหาน้ำท่วม ภัยแล้ง ให้มากที่สุด โดยมีการใช้ฐานข้อมูลด้าน GIS ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์และแสดงผลข้อมูลเชิงพื้นที่ สร้างชุดข้อมูลที่มีเก็บไว้เป็นสถิติซึ่งครอบคลุมในหลายปัจจัยเพื่อนำมาใช้วิเคราะห์เชิงพื้นที่ รวมถึงข้อมูลความต้องการในการใช้ประโยชน์พื้นที่ และรูปแบบในการออกแบบพัฒนานั้น ๆ สอดคล้องเหมาะสมกับฐานข้อมูลด้าน GIS อย่างไร เทคโนโลยีการรับรู้ระยะไกล (RS) จากภาพถ่ายดาวเทียมแสดงสภาพปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร การวางแผนการใช้พื้นที่ที่เหมาะสม มีการจำลองและคาดการณ์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ทำให้สามารถวางแผนในการแก้ไขปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและภัยธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ การวิเคราะห์ ประเมินศักยภาพของพื้นที่ในการออกแบบและพัฒนาเมืองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่นำร่องในเมืองมโนรมย์ให้เป็นเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งคาดว่าจะได้รับประโยชน์จากการวิจัยดังนี้ (1) ด้านวิชาการ: มีการบูรณาการความรู้ด้าน

การท่องเที่ยว ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เมืองสร้างสรรค์ การวางผังเมือง ภูมิสถาปัตยกรรม และภูมิสารสนเทศศาสตร์ เกิดเป็นรูปแบบและแนวทางการพัฒนาเมืองมโนรมย์ให้เป็นเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ (2) ด้านนโยบาย: หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์การบริหารส่วนจังหวัด อำเภอ และตำบล รวมทั้งชุมชน สามารถนำผลที่ได้จากการวิจัย ไปใช้ในการวางแผนการจัดการและดำเนินการพัฒนาเมืองมโนรมย์ให้เป็นเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ได้ (3) ด้านเศรษฐกิจ: สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวสู่คนในชุมชนโดยตรง เนื่องจากผู้จัดการหรือผู้ดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นคนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมหรือกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว (4) ด้านสังคมและชุมชน: เกิดความร่วมมือและช่วยเหลือกันระหว่างคนในชุมชน รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวอย่างไรก็ตาม จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่างานด้านการพัฒนาเมืองและชุมชนเพื่อการท่องเที่ยววัฒนธรรมส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการจัดการการท่องเที่ยวหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นหลัก ขณะที่การบูรณาการมิติการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ และแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในระดับเมืองขนาดเล็กยังมีอยู่อย่างจำกัด ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนากรอบแนวคิดเชิงออกแบบที่เชื่อมโยง “พื้นที่ทางกายภาพ” กับ “คุณค่าทางวัฒนธรรมและประสบการณ์ของชุมชน” งานวิจัยนี้จึงยึดกรอบแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม แนวคิดสถานที่และอัตลักษณ์ (Sense of place) และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นฐานในการวิเคราะห์และออกแบบ เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ

ขอบเขตเชิงเนื้อหาของการวิจัยครอบคลุมการศึกษา ลักษณะทางกายภาพ และทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมของ ตำบลคุ้งสำเภา อำเภอมโนรมย์ ซึ่งประกอบด้วยแหล่งโบราณสถาน ศาสนสถานไทย–จีน–คริสต์ วิถีชีวิต ประเพณี ศิลปหัตถกรรม และรูปแบบการประกอบอาชีพของชุมชน ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมตามแนวทางที่ควรได้รับการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ (UNESCO, 2013c) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ รวมถึงการสำรวจภาคสนาม เพื่อดำเนินการจัดทำแผนที่ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ตามหลักของการประยุกต์ใช้ GIS ในงานวางแผนเชิงพื้นที่ (Longley et al., 2015) จากนั้นจึงประเมินศักยภาพของพื้นที่ และทรัพยากร เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้เกณฑ์คุณค่าและเอกลักษณ์พื้นที่ในแนวทางเดียวกับการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Richards, 2011) รวมถึงความพร้อมในด้านต่าง ๆ เช่น สิ่งอำนวยความสะดวกและการยอมรับของชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Timothy & Boyd, 2015) นอกจากนี้ยังมีการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินจากภาพถ่ายดาวเทียมของ Google Earth ผ่านวิธีการแปลตีความด้วยสายตา ซึ่งเป็นเทคนิคที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในงานวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน (Campbell & Wynne, 2011) ก่อนนำข้อมูลทั้งหมดมาบูรณาการร่วมกับผังเมืองรวมของอำเภอมโนรมย์เพื่อจัดทำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน การออกแบบผังพัฒนาพื้นที่เมืองอาศัยแนวคิดด้านการวางผังเมือง ภูมิสถาปัตยกรรม และแนวคิดเมืองสร้างสรรค์ซึ่งเน้นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการออกแบบพื้นที่เมือง (Landry, 2011) เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองให้ต่อเนื่องสอดคล้องกับศักยภาพและอัตลักษณ์เชิงวัฒนธรรมของพื้นที่อย่างยั่งยืน

ขอบเขตเชิงพื้นที่ พื้นที่ศึกษา ได้แก่ ตำบลคุ้งสำเภา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด โดยมีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครอง ข้างเคียงดังนี้ (Figure 1) ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอพยุหะคีรี (จังหวัดนครสวรรค์) ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอตาคลี (จังหวัดนครสวรรค์) ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเมืองชัยนาท และอำเภอวัดสิงห์ ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมืองอุทัยธานี (จังหวัดอุทัยธานี)

DOI: 10.63271/rmuttorj.v19i1.270486

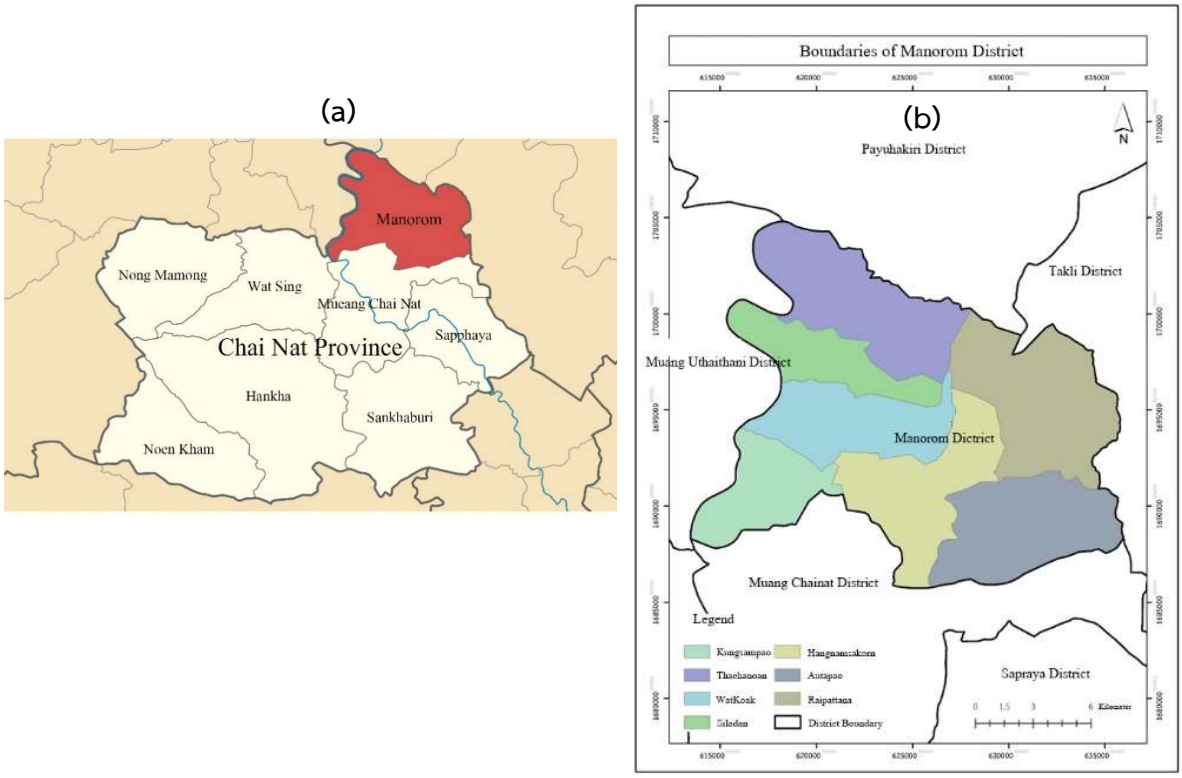

Figure 1 Location (a) and Administrative Boundaries of Manorom District, Chai Nat Province (b)

2. วิธีการทดลอง

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน (Mixed methods) ทั้งการวิจัยเชิงพื้นที่ และการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งเชิงพื้นที่และเชิงคุณภาพที่สะท้อนศักยภาพด้านภูมิสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมของอำเภอมโนรมย์อย่างรอบด้าน แนวทางการวิจัยยึดตามกรอบการประเมินภูมิทัศน์และเมืองวัฒนธรรม รวมถึงแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งเน้นการสร้างคุณค่าจากต้นทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ (Richards, 2011) การทำความเข้าใจรากฐานของภูมิสถาปัตยกรรมและบทบาทของเมืองในฐานะแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ จำเป็นต้องมองผ่านทั้ง “สถานที่” และ “เรื่องราวของชุมชนที่ผู้คนผูกพัน” ไปพร้อมกัน (Hayden, 1995; Tuan, 1977) ไม่ใช่เพียงข้อมูลเชิงกายภาพเท่านั้น ดังนั้น โครงสร้างการศึกษาเชิงคุณภาพจึงถูกใช้ประกอบ เนื่องจากเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เข้าไปทำความเข้าใจกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งมองหานัยสำคัญที่ซ่อนอยู่ในประสบการณ์ของผู้คน (Creswell & Creswell, 2018) ในการวิเคราะห์ข้อมูล งานวิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) เพื่ออธิบายลักษณะทางกายภาพ การใช้ประโยชน์ที่ดิน และทรัพยากรวัฒนธรรมของพื้นที่ ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative analysis) จากการถอดความและจัดหมวดหมู่ข้อมูลการสัมภาษณ์และการสังเกตภาคสนาม เพื่อสังเคราะห์อัตลักษณ์และศักยภาพของชุมชน ข้อมูลเชิงพื้นที่ถูกวิเคราะห์ด้วยเทคนิคสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อเปรียบเทียบและระบุโซนศักยภาพ ซึ่งผลการวิเคราะห์ทั้งหมดถูกนำมาบูรณาการเพื่อสนับสนุนการออกแบบและข้อเสนอเชิงภูมิสถาปัตยกรรม

2.1 การศึกษาเอกสารและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิสถาปัตยกรรม การพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ การท่องเที่ยววัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการพัฒนาเมืองมโนรมย์ตามหลักวิชาการ (Ray, 1998; Smith, 2006) และศึกษาข้อมูลทุติยภูมิด้านประวัติศาสตร์ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ผังเมือง รวมถึงทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจบริบทพื้นที่อย่างเป็นระบบ

2.2 การสำรวจภาคสนามและเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

การสำรวจภาคสนามโดยการทำแผนที่เดินดิน (Transect walk) ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาต่าง ๆ เพื่อบันทึกพฤติกรรมการใช้พื้นที่และบรรยากาศของสถานที่และการบันทึกกิจกรรมของพื้นที่ (Activity mapping) ซึ่งเป็นเทคนิคที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในการวิจัยชุมชนและภูมิทัศน์ (Gehl & Svarre, 2013) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แนวคำถามกึ่งโครงสร้าง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลถ่ายทอดมุมมองประสบการณ์ และการรับรู้คุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และกลุ่มช่างฝีมือ เพื่อให้เข้าใจอัตลักษณ์พื้นที่ ชุมชน และการรับรู้คุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน (Smith, 2006) โดยทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง 40 คน แบ่งเป็นนักท่องเที่ยวชายและหญิงจำนวน 30 คน และผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน และคนในชุมชนจำนวน 10 คน โดยใช้หลักการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ยึดความอุดมของข้อมูลและความเหมาะสมของบทบาทผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติมาตรฐานของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Creswell & Poth, 2018; Patton, 2015) สัดส่วนนักท่องเที่ยว 30 คนถูกใช้เพื่อให้ได้ความหลากหลายของประสบการณ์และการรับรู้ต่อพื้นที่ ขณะที่กลุ่มคนในชุมชน/ผู้รู้ 10 คนถูกกำหนดเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อให้ข้อมูลเชิงลึกด้านอัตลักษณ์และบริบทชุมชน โดยจำนวนรวมระดับนี้ยังสอดคล้องกับหลักการความเพียงพอของข้อมูลที่มักเกิดขึ้นในงานสัมภาษณ์เชิงคุณภาพเมื่อข้อมูลเริ่มซ้ำและไม่เกิดประเด็นใหม่อย่างมีนัยสำคัญ (Bernard, 2017; Guest et al., 2006)

2.3 การวิเคราะห์เชิงพื้นที่โดยใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ

ข้อมูลจากการสำรวจถูกนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมและแผนที่ภูมิประเทศผ่านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อประเมินศักยภาพของพื้นที่ด้านกายภาพและวัฒนธรรมของเมือง เช่น ความเชื่อมโยงของเส้นทางท่องเที่ยว โซนศักยภาพสูง และเงื่อนไขทางสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ GIS เป็นวิธีวิเคราะห์เชิงพื้นที่ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในงานออกแบบเมืองและภูมิทัศน์ (Longley et al., 2015)

2.4 การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมและพัฒนาแนวทางการเป็นเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

ผลการวิเคราะห์เชิงพื้นที่และข้อมูลเชิงคุณภาพ ถูกสังเคราะห์เพื่อนำเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม และการปรับปรุงภูมิทัศน์ โดยยึดหลักการออกแบบพื้นที่สาธารณะร่วมสมัยผสานกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Lynch, 1962; Norberg-Schulz, 1980) และส่งเสริมบทบาทของเมืองในฐานะแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์อย่างแท้จริง แนวคิดที่ได้จึงไม่ได้เป็นแผนผังเชิงกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกรอบคิดที่ตั้งอยู่บนประสบการณ์ ชีวิตผู้คน และศักยภาพของเมืองในภาพรวม การออกแบบประกอบด้วย (1) การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ (2) การออกแบบภูมิทัศน์ย่อยในพื้นที่นำร่อง เช่น พื้นที่ริมแม่น้ำ แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชน และบริเวณโบราณสถาน

พื้นที่ศึกษาในอำเภอมโนรมย์มีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากมีทุนทางวัฒนธรรม (Figure 2) ภูมิทัศน์ริมน้ำ และวิถีชีวิตชุมชนที่สามารถนำมาสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวได้ (Figure 3) โดยใช้การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมที่มีผลกระทบต่ำ อย่างไรก็ตาม พื้นที่ยังมีข้อจำกัดด้านความละเอียดของข้อมูลเชิงพื้นที่ ความหลากหลายของการรับรู้จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และข้อจำกัดเชิงการจัดการในการนำข้อเสนอไปสู่การปฏิบัติจริง ดังนั้น การพัฒนาพื้นที่จึงจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการออกแบบที่บูรณาการข้อมูลเชิงพื้นที่ ข้อมูลเชิงคุณภาพ การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ (Figure 4) และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์สามารถดำเนินไปได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ISSN 3027-8325 (Online)
DOI: 10.63271/rmuttorj.v19i1.270486

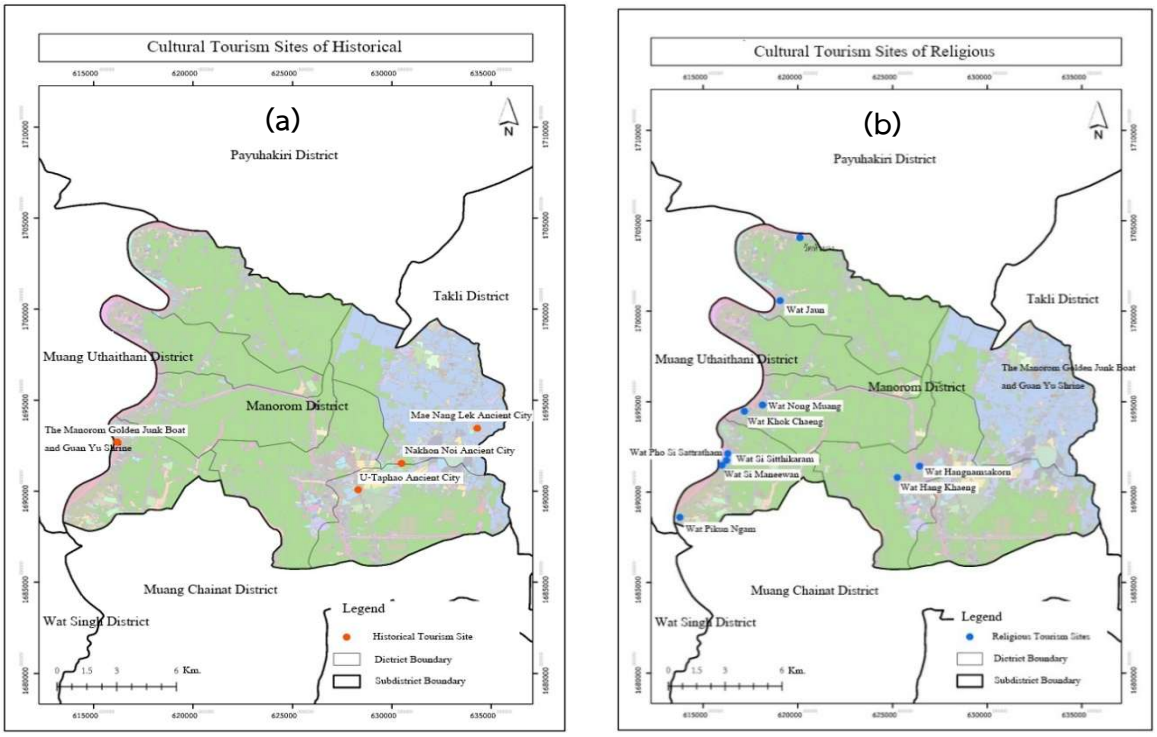

Figure 2 Cultural tourism sites of historical (a) and religious (b) significance

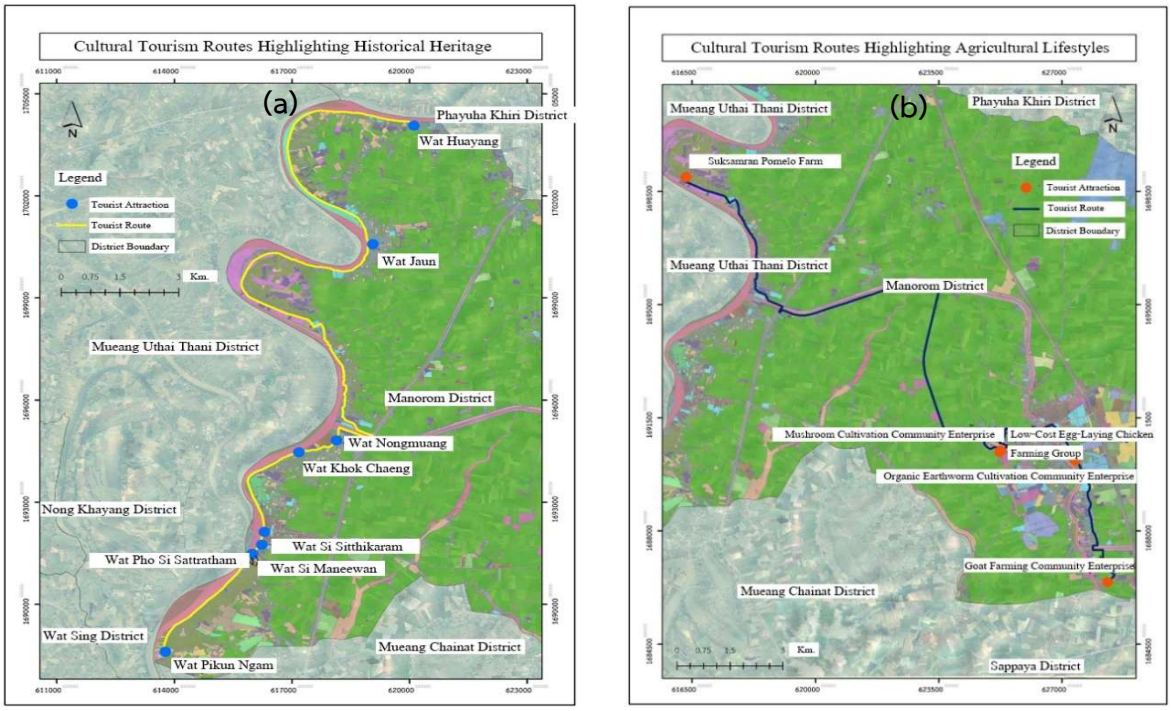

Figure 3 Cultural tourism routes highlighting historical heritage (a) and agricultural lifestyles (b)

ISSN 3027-8325 (Online) RMUTTO Research Journal Vol.19 No.1 (January - June 2026)
DOI: 10.63271/rmuttorj.v19i1.270486

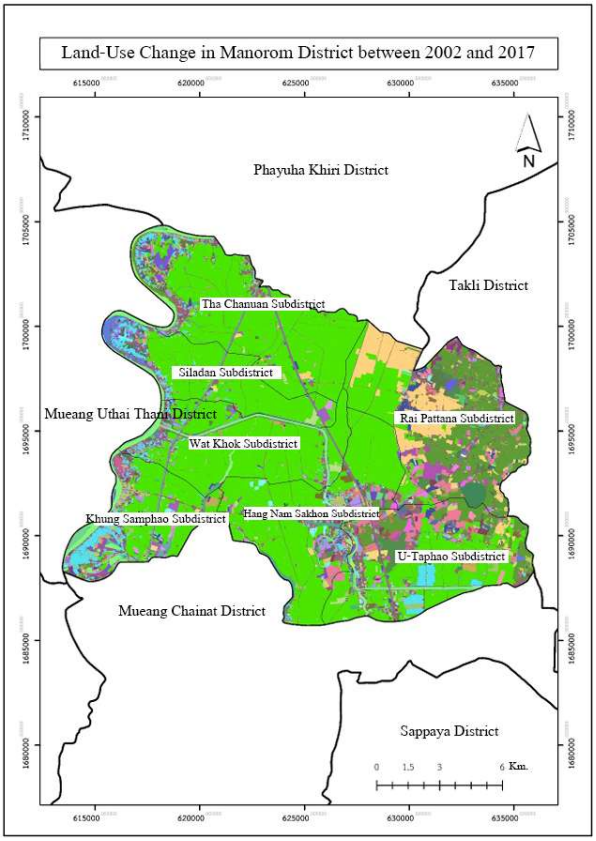

Figure 4 Land-use change in Manorom District between 2002 and 2017

3. ผลการทดลองและวิจารณ์

จากการทบทวนเอกสารและข้อมูลทุติยภูมิ ช่วยให้เห็นภาพรวมของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ โครงสร้างการใช้ประโยชน์ที่ดิน และทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ขณะที่การสำรวจภาคสนามและการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพสะท้อนรูปแบบการใช้พื้นที่จริง อัตลักษณ์ชุมชน และศักยภาพเชิงกิจกรรมของพื้นที่ ข้อมูลทั้งหมดถูกนำมาสังเคราะห์ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงพื้นที่เพื่อกำหนดแนวทางการออกแบบและปรับปรุงภูมิทัศน์ที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยผลลัพธ์ไม่เพียงนำไปสู่ข้อเสนอเชิงการออกแบบทางกายภาพ แต่ยังต่อยอดเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเมืองในระยะยาวอย่างเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ตำบลคุ้งสำเภามีศักยภาพทางกายภาพและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาภูมิทัศน์ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างดี การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ข้อมูลทรัพยากรเชิงวัฒนธรรม และผลการสำรวจภาคสนามมีการสังเคราะห์ร่วมกันเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ซึ่งจะเห็นได้ว่า พื้นที่มีองค์ประกอบที่สำคัญต่อการพัฒนา เช่น ความต่อเนื่องของเส้นทางสัญจรริมแม่น้ำ พื้นที่สาธารณะขนาดเล็กที่กระจายตัวตามหมู่บ้าน แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิม และทัศนียภาพทางน้ำซึ่งเป็นต้นทุนด้านความงามทางภูมิทัศน์ที่สำคัญ การออกแบบจึงมุ่งเสริมสร้างความดึงดูดทางทัศนียภาพ ควบคู่กับการปรับปรุงพื้นที่ใช้สอยเพื่อรองรับกิจกรรมชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากการนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ทั้ง 3 รูปแบบ ได้แก่ เส้นทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์เชิงสร้างสรรค์ ด้านวิถีชีวิตเกษตรกรรมเชิงสร้างสรรค์ และด้านประเพณีเชิงสร้างสรรค์ ขั้นตอนต่อมาคือการออกแบบ พัฒนา และปรับปรุงภูมิทัศน์นำร่องในพื้นที่ให้สอดคล้องกับเส้นทางการท่องเที่ยว โดยจำแนกออกเป็นแต่ละพื้นที่ดังนี้

การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของประชาชนในตำบลนี้กระจายตัวและอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้บริเวณนี้มีความหนาแน่นของบ้านเรือนสูงกว่าบริเวณอื่น ตำบลคุ้งสำเภาเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญและเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญหลายแห่ง ทั้งศาสนาสถาน การรวมกลุ่มของเกษตรกรเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและศูนย์การเรียนรู้ การเลือกพื้นที่เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์

DOI: 10.63271/rmuttorj.v19i1.270486

ใช้พื้นฐานของการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทรัพยากรวัฒนธรรม และผลการสำรวจภาคสนามร่วมกัน โดยพิจารณาความสอดคล้องกับเส้นทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ความโดดเด่นเชิงอัตลักษณ์ของพื้นที่ และศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่สาธารณะที่รองรับทั้งกิจกรรมชุมชนและการท่องเที่ยว พื้นที่ทั้งสาม ได้แก่ บริเวณเรือสำเภาทองมโนรมย์ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และบริเวณทุ่งนาวิวเขา ซึ่งล้วนเป็นจุดที่มีบทบาทเชิงสัญลักษณ์ เชื่อมโยงโครงข่ายการเดินทาง และสามารถแสดงแนวคิดการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมที่เคารพบริบทวัฒนธรรมและภูมิทัศน์ท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน

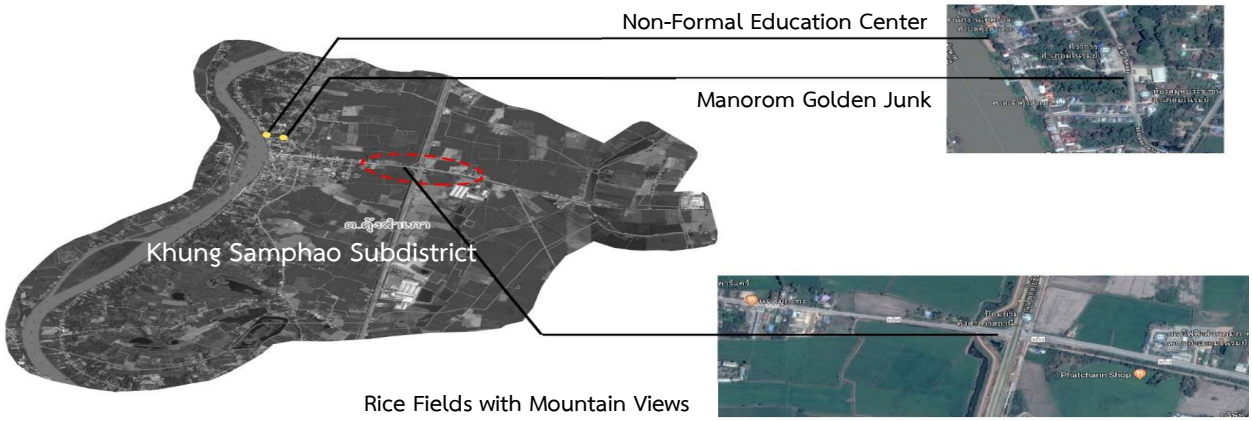

Figure 5 Areas identified for landscape development and improvement in Khung Samphao Subdistrict

3.1 เรือสำเภาทองมโนรมย์

เรือสำเภาทองมโนรมย์ ถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญของเมืองมโนรมย์ สามารถใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว และยังมีลานกว้างสำหรับใช้ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ (Figure 6) ได้ ถัดจากเรือสำเภาทองมโนรมย์เป็นที่ตั้งของชุมชนเก่าแก่ที่มีอายุยาวนานกว่า200 ปี ซึ่งทำให้บริเวณนี้มีความน่าสนใจมากขึ้น นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาชมเรือสำเภาทองมโนรมย์ จากนั้นก็เที่ยวชมบ้านเรือนและวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่องได้ สำหรับแนวคิดในการพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์ ได้แก่ การปลูกต้นมโนรมย์เพิ่มขึ้น เนื่องจากต้นไม้ชนิดนี้มีชื่อเดียวกับอำเภอและมีดอกสีแดงสวยงาม และทำการปรับปรุงฐานที่ตั้งเรือสำเภาทองมโนรมย์ให้มีความแข็งแรงมากขึ้นเพื่อป้องกันอันตรายเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาเยือน ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำได้ออกแบบตลิ่งให้มีระดับที่ต่างกันลงไปในลำน้ำ เพื่อใช้พื้นที่ริมตลิ่งในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ในช่วงเวลาที่น้ำลด (Figure 7)

การปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณท่าเรือที่ในบริเวณเรือสำเภาทองมโนรมย์โดยปลูกไม้ยืนต้นและไม้ดอก เช่น ต้นมโนรมย์เพื่อเพิ่มความสวยงามให้กับพื้นที่ ปรับแต่งทางเดินเท้าและทางเดินขึ้นลงท่าเรือให้สวยงามและปลอดภัยโดยเลือกใช้วัสดุที่มาจากธรรมชาติ บริเวณนี้สามารถใช้ประโยชน์เป็นที่เดินเล่นพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นจุดชมวิวแม่น้ำทั้งสองฝั่ง (Figure 8)

DOI: 10.63271/rmuttorj.v19i1.270486

Figure 6 The Manorom Golden Junk and its surrounding area prior to landscape development and improvement

Figure 7 Overall view after landscape enhancement of the Manorom Golden Junk and its surrounding area

Figure 8 Overview before (a) and after (b) the landscape improvement of the Manorom Golden Junk and its surrounding area

DOI: 10.63271/rmuttorj.v19i1.270486

บริเวณริมฝั่งแม่น้ำทำการออกแบบตลิ่งโดยคำนึงถึงการใช้ประโยชน์และการทำกิจกรรมที่สัมพันธ์กับระดับน้ำในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยแบ่งรูปแบบของตลิ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ ตลิ่งแบบผสมเมื่อระดับน้ำต่ำสุด ตลิ่งแบบผสมเมื่อระดับน้ำปานกลาง และตลิ่งแบบผสมเมื่อระดับน้ำสูงสุด (Figure 9)

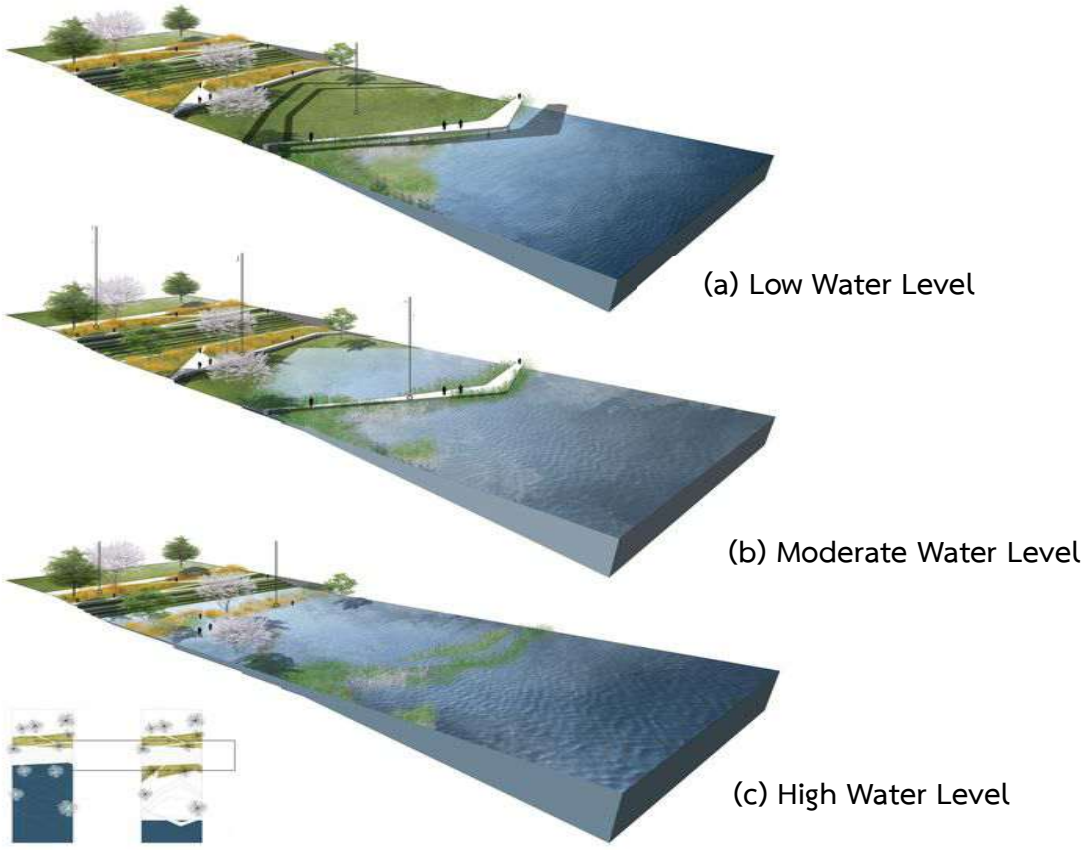

Figure 9 Proposed landscape improvement model for the riverbank area adjacent to the Manorom Golden Junk at low (a), moderate (b), and high (c) water level

3.2 ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

แนวทางการพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ เพิ่มวงเวียนตรงทางแยก และปลูกต้นไม้เพื่อความสวยงาม นอกจากนี้ยังมีการปรับแต่งเกาะกลางถนนใหม่ จากนั้นทำการปลูกต้นมโนรมย์ตลอดแนวเกาะกลางถนน เป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ทำให้เกิดความร่มรื่นและความสวยงามให้แก่ถนน (Figure 10)

3.3 บริเวณทุ่งนาวิวเขา สี่แยกป้อมตำรวจคุ้งสำเภา

บริเวณนี้สามารถพัฒนาให้เป็นจุดชมวิวได้ เนื่องจากทั้งสองข้างทางเป็นทุ่งนา ซึ่งจะมีความสวยงามแตกต่างกันไปในแต่ฤดูกาล เช่น สีเขียวในช่วงฤดูเพาะปลูก สีทองช่วงข้าวออกรวง และสีเหลืองในช่วงเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ประกอบกับในบริเวณนี้สามารถมองเห็นภูเขาได้อีกด้วย แนวทางการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้ ได้แก่ การปลูกต้นอินทนิลทั้งสองข้างถนน เพื่อเพิ่มความสวยงามและร่มรื่น เนื่องจากช่วงที่ออกดอกจะมีสีชมพูตลอดเส้นทาง นอกจากนี้จะทำการสร้างศาลาสำหรับนั่งพักผ่อน และเป็นจุดชมวิวและถ่ายรูปทุ่งนา ภูเขา และต้นอินทนิล รวมถึงสร้างจุดจอดรถเพื่อให้อำนวยความสะดวกและสร้างความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวด้วย (Figure 11)

DOI: 10.63271/rmuttorj.v19i1.270486

Figure 10 Landscape improvements before (a) and after (b) at the intersection adjacent to the non-formal and Informal Education Center

Figure 11 The rice-field and mountain-view area at the Khung Samphao Police Booth Intersection before (a) and after (b) landscape improvement

พื้นที่ทั้งสามแห่งเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการประเมินศักยภาพพื้นที่ และเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อพัฒนาเมืองมโนรมย์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นและรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติของการใช้งานพื้นที่ การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว และการส่งเสริมการใช้พื้นที่ร่วมกันของชุมชนและนักท่องเที่ยว ผลการศึกษานี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมโดยอาศัยอัตลักษณ์พื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถยกระดับการท่องเที่ยววัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Dankittikul, 2015; Richards, 2011; Smith, 2006) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยครั้งนี้ได้ขยายขอบเขตองค์ความรู้โดยแสดงบทบาทของการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ร่วมกับการออกแบบเชิงกายภาพ ในการแปลงศักยภาพเชิงวัฒนธรรมให้เป็นข้อเสนอเชิงพื้นที่ที่เหมาะสมกับบริบทเมืองขนาดเล็กและชุมชนริมน้ำ (Boonyobhas, 2019)

DOI: 10.63271/rmuttorj.v19i1.270486

4. สรุป

ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่คุ้งสำเภา เมืองมโนรมย์ในช่วง พ.ศ. 2545–2560 แสดงให้เห็นถึงภาพรวมของเมืองที่มีรากฐานของการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยเฉพาะนาข้าว พืชไร่ พืชสวน และไม้ผล ในขณะที่พื้นที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้างมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นในปริมาณที่ไม่สูงมากนัก การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนที่สุดคือการเปลี่ยนของพื้นที่นาข้าวไปเป็นพื้นที่พืชไร่ รองลงมาเป็นคือเปลี่ยนจากสวนไม้ผลไปเป็นนาข้าว และการเปลี่ยนจากนาข้าวเป็นสวนไม้ผล ซึ่งสะท้อนถึงพลวัตของเศรษฐกิจเกษตรและการปรับตัวของเกษตรกรในพื้นที่มากกว่าการขยายตัวของเมืองในเชิงกายภาพ (Food and Agriculture Organization of the United Nations [FAO], 2017; Lambin et al., 2003) โดยพื้นที่อาคารบ้านเรือนและสิ่งปลูกสร้างเพิ่มขึ้น ร้อยละ 1.22 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับลักษณะของเมืองขนาดเล็กที่ยังไม่เผชิญแรงกดดันจากการขยายตัวของเมืองอย่างรุนแรง (UN-Habitat, 2016) อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่ดินในปี พ.ศ. 2560 พบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ขาดความสอดคล้องกับผังเมืองรวม โดยเฉพาะการตั้งกิจกรรมอุตสาหกรรม เหมืองแร่ และบ่อขุดในเขตชนบทและเกษตรกรรม ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิต และความขัดแย้งด้านการใช้ที่ดินในอนาคต หากขาดการกำกับดูแลอย่างเป็นระบบ (Hall & Tewdwr-Jones, 2011; Lambin et al., 2003)

ในด้านการพัฒนาเชิงกายภาพ การศึกษาวิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์โดยพิจารณาจากความสอดคล้องกับเส้นทางท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ลักษณะภูมิประเทศ และความสามารถในการใช้ประโยชน์ร่วมกันของนักท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่ แนวคิดการออกแบบมุ่งเน้นเมืองสร้างสรรค์ที่เคารพต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตชุมชน ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงส่งเสริมการใช้พื้นที่สาธารณะอย่างมีคุณภาพ โดยกำหนดตำบลคุ้งสำเภาเป็นพื้นที่นำร่อง เนื่องจากเป็นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวหลักและมีบทบาทสำคัญต่อภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของเมืองมโนรมย์ (Antrop, 2005; Landry, 2011; Whyte, 1980)

อำเภอมโนรมย์มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยการประเมินศักยภาพพื้นที่ช่วยให้สามารถระบุทรัพยากรวัฒนธรรม ภูมิทัศน์ และพื้นที่สำคัญที่เหมาะสมต่อการออกแบบและปรับปรุงทางกายภาพได้อย่างชัดเจน ขณะเดียวกัน ข้อเสนอเชิงการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมและการปรับปรุงภูมิทัศน์ที่นำเสนอ สามารถทำหน้าที่เป็นแนวทางเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติในการพัฒนาเมืองให้รองรับการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยเน้นการใช้พื้นที่อย่างเหมาะสม การคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ท้องถิ่น และการส่งเสริมการใช้พื้นที่ร่วมกันของชุมชนและนักท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในเชิงคุณค่าและการเพิ่มองค์ความรู้ งานวิจัยนี้มีความสำคัญในด้านความรู้ด้านภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยบูรณาการการวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเข้ากับการประเมินทรัพยากรวัฒนธรรมและการออกแบบภูมิทัศน์เมือง งานวิจัยแสดงให้เห็นว่า การใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ร่วมกับแนวคิดเมืองสร้างสรรค์สามารถนำไปสู่การกำหนดรูปแบบทางกายภาพ และแนวทางพัฒนาพื้นที่ที่ตอบโจทย์ทั้งการอนุรักษ์อัตลักษณ์ของท้องถิ่น การใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างเหมาะสม และการส่งเสริมเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเชิงคุณค่า และช่วยเพิ่มคุณค่าเชิงอัตลักษณ์ของเมืองได้อย่างสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและแนวคิดเมืองสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน (Landry, 2011; Richards, 2011) การนำเสนอกรอบแนวคิดและกระบวนการวิจัยเชิงออกแบบที่บูรณาการการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ ข้อมูลเชิงคุณภาพ และแนวคิดการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เข้ากับงานภูมิสถาปัตยกรรมอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้กับพื้นที่เมืองขนาดเล็กและชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้ ในเชิงสังคม ผลการศึกษาเป็นฐานข้อมูลและแนวทางการพัฒนาที่ช่วยเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม ส่งเสริมการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน และสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อเศรษฐกิจชุมชนโดยไม่กระทบต่อวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้เพื่อให้ครอบคลุมการพัฒนาเชิงพื้นที่ในงานวิจัยต่อ ๆ ไปควรศึกษาถึงการประเมินผลกระทบของการพัฒนาภูมิทัศน์ต่อเศรษฐกิจชุมชน คุณภาพชีวิต และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในระยะยาว รวมถึงการศึกษากลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ นอกจากนี้ ควรมีการประยุกต์ใช้ข้อมูลเชิงเวลาเพิ่มเติม เช่น ภาพถ่ายดาวเทียมหลายช่วงเวลาหรือข้อมูล Big Data ด้านการท่องเที่ยว เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายและการวางแผนพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนในอนาคต

6. เอกสารอ้างอิง

Antrop, M. (2005). Why landscapes of the past are important for the future. *Landscape and Urban Planning, 70*(1–2), 21–34. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2003.10.002

Boonyobhas, A. (2019). Cultural landscapes and community-based tourism development in small-town contexts. *Journal of Urban and Regional Planning*, *34*(1), 55–70.

Bernard, H. R. (2017). *Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches* (6th ed.). Rowman & Littlefield.

Campbell, J. B., & Wynne, R. H. (2011). *Introduction to remote sensing* (5th ed.). Guilford Press.

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed.). SAGE Publications.

Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches (4th ed.). SAGE Publications.

Dankittikul, C. (2015). Spatial design for sustainable community development: The role of landscape architecture in reinforcing local identity. Journal of Landscape Architecture, 41(2), 23–38.

Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (DASTA). (n.d.). *Creating creative tourism toolkit*. https://www.dasta.or.th/en/article/4271

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2017). *Land use change and agriculture: Impacts and responses*. FAO.

Gehl, J., & Svarre, B. (2013). *How to study public life*. Island Press.

Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods, 18*(1), 59–82. https://doi.org/10.1177/1525822X05279903

Hall, P., & Tewdwr-Jones, M. (2011). *Urban and regional planning* (5th ed.). Routledge.

Hayden, D. (1995). The power of place: Urban landscapes as public history. MIT Press.

Kim, S. S., & Ellis, G. D. (2015). Niche markets and creative tourism development. *Tourism Geographies, 17*(1), 55–77. https://doi.org/10.1080/14616688.2014.939575

Lambin, E. F., Geist, H. J., & Lepers, E. (2003). Dynamics of land-use and land-cover change in tropical regions. *Annual Review of Environment and Resources, 28*, 205–241. https://doi.org/10.1146/annurev.energy.28.050302.105459

Landry, C. (2011). The creative city: A toolkit for urban innovators (2nd ed.). Earthscan.

Longley, P. A., Goodchild, M. F., Maguire, D. J., & Rhind, D. W. (2015). *Geographic information science and systems* (4th ed.). Wiley.

Lynch, K. (1962). *Site planning*. MIT Press.

Norberg-Schulz, C. (1980). Genius loci: Towards a phenomenology of architecture. Rizzoli.

Patton, M. Q. (2015). Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice (4th ed.). SAGE.

Ray, C. (1998). Culture, intellectual property and territorial rural development. *Sociologia Ruralis*, 38(1), 3–20. https://doi.org/10.1111/1467-9523.00061

Richards, G., & Wilson, J. (2006). Developing creativity in tourist experiences: A solution to the serial reproduction of culture? *Tourism Management*, 27(6), 1209–1223.

DOI: 10.63271/rmuttorj.v19i1.270486

Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The state of the art. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1236–1237. https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.07.008

Smith, M. K. (2006). *Tourism, culture and regeneration*. CAB International.

Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2015). *Tourism and trails: Cultural, ecological and management issues*. Channel View Publications.

Tourism Authority of Thailand. (2017). Tourism enterprise plan of Thailand 2017–2021. https://api.tat.or.th/upload/policy_market_plan/live/Tourism_Enterprise_Plan_of_Thailand_2560-2564.pdf

Tuan, Y.-F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. University of Minnesota Press.

UNESCO. (2006). *Towards sustainable strategies for creative tourism*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001598/159811e.pdf

UNESCO. (2013a). *Creative cities network: Mission statement*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. https://en.unesco.org/creative-cities

UNESCO. (2013b). Creative cities network: Towards sustainable urban development. UNESCO.

UNESCO. (2013c). New life for historic cities: The historic urban landscape approach explained. UNESCO Publishing.

UN-Habitat. (2016). Urbanization and development: Emerging futures—World cities report 2016. United Nations Human Settlements Programme.

Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban spaces*. Project for Public Spaces.

Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6th ed.). SAGE Publications.